

K některým aktuálním otázkám dalšího rozvoje naší sociologie

ANDREJ SIRÁCKÝ
KAREL RYCHTAŘÍK

Vedení komunistické strany přikládá dalšímu rozvoji marxisticko-leninské sociologie tak velký význam, jak tomu nebylo nikdy v minulosti. V různých rovinách své obecnosti dnes vstupuje marxisticko-leninská sociologie téměř do všech oblastí našeho života.

Tyto skutečnosti si uvědomujeme v plném rozsahu nad dokumenty XV. sjezdu KSČ. Sjezd znovu potvrdil dlouhodobou orientaci společenských věd, jak ji známe z usnesení předsednictva ÚV KSČ z 3. 5. 1974 *Vývoj, současný stav a úkoly společenských věd v ČSSR*.

Ve zdůvodňující zprávě k tomuto dokumentu bylo připomenuto, že „... perspektiva rozvoje sociologie je teprve před námi“. Tento velice optimistický pohled spojuje vedení naší strany s věcnými, zcela konkrétně formulovanými požadavky na vědecký výzkum marxisticko-leninské sociologie. Rovněž poslední dokument předsednictva ÚV KSČ *Jednotný program společenských věd po XV. sjezdu KS* vychází z dlouhodobé orientace společenských věd a dále ji konkretizuje. V kontinuitě s linií XIV. a XV. sjezdu tu jsou s nemalou náročností, věcností a realitou společensko-historické situace formulována jednotlivá témata a problémové okruhy vědeckovýzkumné práce.

Uvedený dokument se stal pro celou společenskovědní frontu nejen jednotnou, komplexní společenskou objednávkou, ale i cílevědomou strategií poznávacího procesu, která vychází z praktických potřeb budování rozvinuté socialistické společnosti.

I na adresu marxisticko-leninské sociologie zde bylo kriticky konstatováno, že „přes dosažené úspěchy, výsledky společenskovědního výzkumu stále ještě neodpovídají potřebám strany a společnosti“.

Poslední dokumenty strany vytyčují naprosto konkrétní úkoly a cíle dalšího rozvoje společenských věd; československé sociology orientují na řešení aktuálních otázek sociálních procesů a dynamiky rozvoje socialistické společnosti.

Konkrétní úkoly a podstatně příznivější institucionální (výzkumná i pedagogická) základna dalšího rozvoje marxisticko-leninské sociologie vytvářejí ve srovnání s minulými léty kvalitativně zcela odlišnou situaci. Nikdy v minulosti neměla marxisticko-leninská sociologie pro svá poznání tak otevřený prostor, jako je tomu dnes. Na druhé straně však nikdy v minulosti nestály před marxistickou sociologií tak náročné úkoly a nikdy se od této disciplíny tolik neočekávalo jako dnes. Oprávněně vyvstává otázka, zda si všichni sociologové uvědomují kvalitativně nové skutečnosti, novou situaci, do níž v socialistickém Československu vstupuje marxisticko-leninská sociologie.

U všech, kterým jde o osudy této země, o zápasy za její socialistické přeměny, by nová situace měla vyvolat daleko větší aktivitu, která programově směřuje k intenzivnějšímu vstupu sociologického poznání do zápasů doby a k výraznějšímu teoreticko-metodologickému ruchu uvnitř sociologie samé.

Chceme na tomto místě nikoli normativně vymezovat, ale spíše polemicky a pro potřeby diskuse formulovat několik námětů a otázek, které, jak se domníváme, mají v dnešní, kvalitativně odlišné situaci určující význam.

K metodologickým předpokladům empirického sociologického zkoumání

Jsme přesvědčeni, že současný stav rozvoje teoreticko-metodologické problematiky marxisticko-leninské sociologie se přes určitá pozitiva značně opožďuje za potřebami empirického výzkumu, zejména pak za intenzivním a z hlediska potřeb společenské praxe velmi potřebným rozvojem oborových sociologických disciplín.

Vedle subjektivních jsou tu i objektivní příčiny této situace. Socialistická skutečnost vede k novým, nezřídka i k rychlým kvalitativním změnám. Ty vyžadují vysoce kvalifikovaná, dlouhodobě orientovaná a soustavná teoretická uchopení daného a budoucího. Jde tu nejen o nová témata, ale i o nové přístupy, které musí být při jejich analýze uplatněny.

V plném rozsahu to platí i pro rozvoj oborových sociologických disciplín, kde pro každé „miniaturní téma“ je určující správná koncepce celku.

Na jedné straně bylo v rozvoji oborových sociologických disciplín dosaženo nemalých úspěchů, zvýšila se aktuálnost jejich poznání a úzké spojení s potřebami praxe, zmnohonásobila se často i finančně velmi atraktivní společenská objednávka velkých závodů a institucí směřující do „parciální sféry“. Na straně druhé existuje stále malá rozpracovanost mnoha klíčových sociologických pojmů a projevují se výrazné slabiny v procesu operacionalizace těchto pojmů do jazyka konkrétní sociální skutečnosti. Faktické podcenění gnoseologických a metodologických funkcí marxistické filozofie nemůže být překonáno proklamativním přihlášením se k zákonům a principům dialektického a historického materialismu. Stále velmi aktuální zůstává požadavek dosažení jednoty teoretického a empirického poznání.

Tato situace má své objektivní určení. Užší sepětí výzkumníka se sociální realitou znovu a znovu potvrzuje, že mnohé kategorie historického materialismu (například společenské bytí, sociální struktura společnosti, společenské vědomí, osobnost atd.) jsou ve své rozpracovanosti dostatečně určenými, přihlídneme-li k jejich filozofické náplni, ale málo nebo i zcela neurčenými, jestliže je máme použít v procesu empirického výzkumu [Jadov 1966 : 63—67].

Ukazuje se tedy, že další rozvoj marxisticko-leninské sociologie ve všech rovinách její obecnosti⁽¹⁾ je výrazně podmíněn rozpracováním těch teoreticko-metodologických otázek, které řeší přechod od obecných zákonitostí ke specifickým zákonitostem sociální problematiky té které enklávy, oblasti, úseku našeho života — ovšem při respektování podmínek specifčnosti sociálního bytí.

Krátce řečeno, jde o to, rozpracovat teoreticko-metodologické principy historického materialismu do úrovně operativních určení. Jen při dosažení této úrovně může být koncipován projekt sociologického šetření.

Máme-li se vši vážností přistoupit k realizaci společenské objednávky, kterou formulují poslední dokumenty vedení strany, pak si musíme odpovědět na otázku, zda v naší sociologii stále ještě netrpíme přístupy, v nichž se stává nejdůležitějším „co nejrychleji zahájit sběr empirického materiálu“. Pokud jde o teoreticko-metodologické schéma práce, o jasné vymezení metodologických předpokladů našeho postupu (a to je velmi náročná činnost vyžadující těsnou spolupráci s filozofy, s těmi, kteří se věnují problematice vědec-

(1) K problematice různých rovin sociologické obecnosti viz [Sirácky, Rychtařík 1976].

kého komunismu, s psychology atd.), nezřídka vystačíme s tím, že se v úvodu zacitují některé obecné postuláty historického materialismu. Popravdě řečeno, tento postup jsme již ovládli dobře.

De facto tu jde o tendence, v nichž je podceňována nebo nahrazována úloha marxistické filozofie metodami speciálních věd. Přitom je dobře známo, že speciální vědy nemohou samy o sobě dát dostatečnou odpověď na základní otázky světónázorové orientace, na to, jaký je vztah jejich poznání k zápasům doby, k třídám atd.

Z dějin sociologických teorií je znám nejeden široce koncipovaný pokus, jehož smyslem byla podrobná analýza dílčího fixování detailů s víceméně záměrným přehlížením celků a cílů. Jako příklad lze uvést Mertonovu koncepci teorií středního dosahu, známou z jeho *The Social Theory and Social Structure*.

Úzká sonda, detailní od celku izolované, velmi konkrétní poznání té které „enklávy společenského života“, posloužilo sociální kontrole a regulaci. A protože sama podstata kapitalistických společenských vztahů vylučuje možnost soustavného, uvědomělého, plánovitého řízení společenských procesů, byla analýza izolovaného a „na celku nezávislého detailu“ přivítána jako jedna z cest, jak plánovitě regulovat alespoň jednotlivé stránky života společnosti.

Merton, podobně jako Parsons a další funkcionalisté, touto cestou zdůvodňují stabilitu kapitalistického systému. Jeho „middle range theories“ mají posloužit tomu, aby fungování jednotlivých částí systému zabezpečilo rovnováhu systému jako celku.

Obecné teoretické systémy mají ustoupit „podloženým teoriím středního dosahu“. Cestou atomizace sociologického poznání a rozptylu empirických šetření, zaměřených nejčastěji do konkrétních oblastí lidského chování, se mají filozofická zobecnění „oddělit“ od empirického výzkumu.

Tak se empirismus pro buržoazní sociologii stává svérázným paklíčem, jímž se otevírají cesty tzv. „odfilozofičtění“ a „deideologizace“ sociologie. A to už zdaleka není okrajová otázka, kterou bychom mohli výlučně spojovat s důsledky objektivně narůstající specializace a diferenciací věd.

Jsmo hluboce přesvědčení, že i pro další rozvoj oborových sociologických disciplín platí, že rychlý a intenzivní proces specializace a diferenciací sociologických poznání musí být založen na integraci dialektickomaterialistického výkladu světa lidí a přírody. Miniaturizace témat pro nás znamená subjektivizaci přístupů.

Marxisticko-leninská sociologie se může úspěšně rozvíjet pouze v jednotě různých rovin sociologických teorií a metod zkoumání. Základním předpokladem této jednoty „různých rovin“ je skutečnost, že marxisticko-leninská sociologie je budována a rozvíjena s pomocí obecné teorie a metody poznání a představby společnosti, jakou je věda o vztahu společenského vědomí a společenského bytí, o nejobecnějších zákonech a hybných silách vývoje lidské společnosti. Takovou obecnou teorií a metodou je pro nás historický materialismus. Historický materialismus je nejobecnější filozofickou interpretací společnosti. Je neoddelitelnou součástí dialektickomaterialistické filozofie a základem interpretace všech společensko-historických procesů.

V. I. Lenin jednou připomínal, že bez solidních filozofických základů nelze pravdivě vyložit svět lidí a přírody, nelze obstát v boji proti náporu buržoazních idejí a proti ožívování buržoazního světového názoru. Obstát znamená „... být

moderním materialistou, uvědomělým stoupencem onoho materialismu, jehož představitelem je Marx, to jest být dialektickým materialistou“ [Lenin 1955 : 231].

Proces diferenciací sociologického poznání nemůže být pro marxistické sociology spojen s tendencí podceňovat filozofii, ať už mají tyto tendence jakoukoli podobu. Naopak — diferenciací sociologického poznání aktualizuje význam jednotlivých filozofických problémů a kategorií, jež zajišťují integrující působení, komplexní přístup atd.(2)

Marxisté studují každý sociální proces jako celistvou jednotu všech stránek skutečnosti, všech jejích protikladů a tendencí. Vycházíme z premisy, že pro analýzu a pochopení této „celistvé jednoty“ je nejdůležitější poznání jednoty a protikladnosti jednotlivých částí celku a odhalení hybných sil, které jsou v dané historické chvíli dominující. To vyžaduje, aby byla určena kvalita celku jako jednoty protikladů. Bez respektování historických zákonitostí celku se stane i nejkonzkrétnější poznání určité části sociální skutečnosti pouhým popisem souvislostí, polovičatou analýzou, nepostihující podstatu jevu.

Takové vědecké poznání je pro nás de facto nepoužitelné. Je sice konkrétní sociální analýza, ale ve své polovičatosti nemůže ani postihnout určující vlivy „celistvé jednoty“, ani odhalit třídní obsah doby a třídní charakter sociálních rozporů. Nepostihuje to nejdůležitější — které třídní síly jsou v sociálních zápasech doby určující.

Síla marxistické filozofie spočívá právě v tom, že prostřednictvím různých vědních disciplín, zejména prostřednictvím marxistické sociologie, je cestou konkrétního výzkumu spojena se sociální skutečností, s praxí dělnického hnutí a s konkrétní problematikou nejrůznějších oblastí společenského života. Jen tak se marxistická filozofie nestává formální a zjednodušující, jen tak se nesnižuje na hru a polemiku s prázdnými kategoriemi, jen tak se ubrání spekulacím s vypreparovanými pojmy abstraktního poznání kapitalistické a socialistické společnosti, jen tak se může stát univerzální metodou každé poznávací činnosti a jedinou pravdivou ideovou analogií objektivně existujícího světa.

„Marxistická filozofie je syntézou poznání, které získává lidstvo v rozličných vědních disciplínách, avšak současně je i vodítkem a metodou těchto disciplín, je jejich aktivní složkou, bez níž se tyto disciplíny nemohou nikdy dopracovat adekvátního poznání skutečnosti“ [Szántó 1977 : 70].

Rozporné tendence diferenciačních a integračních procesů vědeckého poznání stále více a více aktualizují potřebu soustředit se kolem marxistické filozofie jako kolem společného středu.

Marxistická filozofie slouží speciálním vědám jako nenahraditelný teoreticko-metodologický základ. Má schopnost hodnotit je a ukazovat vývojové tendence. Poskytuje přírodním i společenským disciplínám obecně teoretická východiska a umožňuje jim postupovat po cestách pravdivého, vědeckého výkladu světa.

Speciální vědy naopak pomáhají filozofii, aby se nestala encyklopedií dogmat a obecných proklamací. Jsou základem, na němž je možno zpracovat světonázorovou problematiku, prohlubovat a upřesňovat kategorie a zákony vyjadřující podstatná spojení a vztahy ke skutečnosti.

To jsou základní předpoklady k tomu, aby objektivně narůstající specializace a diferenciací sociologického poznání, v integraci dialektickomaterialistického výkladu, vedla k revolučním přeměnám světa lidí a přírody.

Naplnit dialektiku empirického o teoretického

Málo příznivý stav v rozpracování teoreticko-metodologické problematiky marxistické sociologie, intenzivní rozvoj oborových sociologických disciplín a tendence podceňovat marxistickou filozofii a nahrazovat ji metodami speciálních věd, to vše vytváří situaci, kdy se nám jen s obtížemi daří naplnit dialektiku empirického a teoretického v jednotě jejich vzájemného působení. Nerespektování a především nenaplnění této dialektické jednoty je otevíráním dveří empirismu.

Empirismus má své metodologické, gnoseologické, přírodovědní a třídně historické zdroje. Je pramenem, který, jak psal Marx, mění poznání ve falešnou metafyziku.

Ve vztahu k aktuálním otázkám dalšího rozvoje marxisticko-leninské sociologie zůstává empirismus stále nemalým nebezpečím hned z několika důvodů.

První důvod — jak jsme již uvedli — je spjat s nedostatečným rozpracováním marxistické sociologické teorie, respektive s problémy naplnění dialektické jednoty empirického a teoretického.

V československé sociologii zatím nebyla v dostatečném rozsahu analyzována problematika historického materialismu a empirického sociologického výzkumu.⁽³⁾ Ke škodě věci k nám nepronikla rozsáhlá diskuse, která na toto téma proběhla v SSSR již v roce 1957.⁽⁴⁾

Stále existuje příliš mnoho nejasností, a proto i „kompetenčních sporů“ ve vztazích mezi historickým materialismem, sociologickou teorií různého stupně obecnosti a vědeckým komunismem. Příliš málo jsme se zatím věnovali tak významnému článku sociologické teorie, jaký představují teorie středního dosahu, s jejichž existencí se někteří soudruzi nemohou, i když jde o nejfrekvencovanější oblast sociologické práce, stále jaksi smířit. Málo autorů se věnuje soustavné kritice buržoazní sociologické produkce apod.

Překonání tendencí plochého empirismu není proto pouze problém sociálně filozofické koncepce, ale i takové roviny sociologického poznání, která se zabývá problematikou a specifickými zákonitostmi působení jednotlivých jevů a stránek sociálního života. Takovou rovinou poznání je například sociologie mládeže, sociologie průmyslu, rodiny, armády a dalších oblastí.

Zobecnění, která přinášejí tyto disciplíny, jsou často až s utilitární nedočkavostí vyžadována různými stupni společenského řízení a zpravidla velmi rychle zasahují do našeho života.

Jsmes přesvědčeni, že socialistická společnost, která cílevědomě usiluje o rozvoj všech stránek a oblastí společenského života, se bez těchto disciplín neobejde. Znalost specifických stránek a oblastí společenského života vyžaduje nejen sociologické výzkumy, ale i rozvoj oborových sociologických disciplín.

V rozporu s touto potřebou a požadavkem dialektické jednoty empirického a abstraktně logického, empirické a teoretické roviny vědeckého poznání, jsou představy o jakési „konkrétní sociologii“, kterou se rozumí sociologie jako souhrn empirických sociologických výzkumů. Tato představa konstruuje „roztržku“ mezi empirickým a abstraktně logickým a vede k degradaci empirického sociologického výzkumu na úroveň plochého empirismu.

Druhý důvod, proč bychom měli věnovat naustálou pozornost některým pro-

(3) Částečně se těmito otázkami zabývá A. Sirácky v první kapitole své práce *Sociológia* (Bratislava 1966). Kapitola má název „Predmet a miesto sociológie v systéme marxizmu-leninizmu“.

(4) K této problematice viz [Hájek, Manová 1975]. Významným dokumentem o těchto diskusích je materiál Moskevské státní univerzity *O struktuře marksistsoj sociologičeskoj teorii*, Moskva 1970.

jevům empirismu, souvisí s takovým způsobem myšlení buržoazní společnosti, jaký představuje pozitivismus.

Pozitivismus je, jak píše M. Buhr, myšlenkovou strukturou buržoazní ideologie s dlouholetou kontinuitou. Vychází od Comta a Spencera, navazuje na filozofické koncepce Macha, Avenaria a ruských machistů. Nemalou tradici založil tzv. Vídeňský kruh, reprezentovaný zejména Schlickem, Neurathem a Carnapem. Významný vliv na vývoj pozitivismu měli Russell a Wittgenstein. Kontinuita pozitivistických koncepcí se promítá i do naší současnosti.

Empirická sociologie se v této vytrvalé kontinuitě pozitivistického myšlení uplatňuje v různých podobách.

Vzpomíná M. Buhr charakterizuje filozofickou antropologii a empirickou sociologii jako „dvě jevové formy soudobé buržoazní ideologie“. Empirismus, podle typicky pozitivistických postupů, zcela abstrahuje od člověka a jeho vztahu k jiným lidem, k třídě a společnosti, „...degraduje člověka na lístek v kartotéce nebo na dotazník, zajímá se pouze o shromažďování a statistické hodnocení „faktů“ a nikoliv o člověka uprostřed jeho společenských poměrů“ [Buhr 1976 : 36—37].

Jde o pozitivistickou redukci, která neadekvátněji vyjadřuje ideové potřeby buržoazie. V tomto pojetí má empirický výzkum odvrátit pozornost od dané reálné problematiky kapitalistické společnosti, stejně jako od dané reálné sociální problematiky konkrétního člověka této společnosti.

V pozitivistických přístupech je tedy nikoli náhodou opomíjeno hledisko celkové souvislosti, hledisko totality, které je nahrazováno hlediskem jedinečného, zvláštního.

Chybná výchozí gnoseologická hlediska logického pozitivismu vedou k jednostranné redukci, která vychází z představ, že může existovat čistě smyslový stupeň poznání, oproštěný od racionálních prvků. Tato antidialektická forma pozitivistického myšlení je systematicky rozvíjena a prohlašována za obecně platnou metodu poznání. Vztah empirického a teoretického se vůbec stává jednou z hlavních otázek gnoseologické problematiky logického pozitivismu.

Programová pozitivistická redukce teoretického na empirické a identifikace empirického se smyslovým je nedialektickým, jednorozměrným přístupem k faktům. Tento gnoseologismus a empirismus je doveden až k odmítání kategorie podstaty.

H. Horstmann připomíná, že hlavní příčiny pozitivistického myšlení nespočívají pouze v materiálních společenských poměrech, ale i ve vývojových procesech vědy samé. Rostoucí diferenciaci a specializaci, vznik nových odvětví v lůně existujících speciálních věd, určitá atomizace, zúžení zorného úhlu na danou speciální oblast, ve spojení s rostoucí nabídkou vědeckých informací a se svévolným výběrem těchto informací, mohou sporadicky vyvolávat pozitivistický způsob myšlení [Horstmann 1976].

Dodejme jen to, že ani naše sociologie, zejména tam, kde marxistická filozofie se nestala trvalou a pevnou základnou sociologického myšlení, nebyla a není imunní vůči občasnému „koketování“ s pozitivizmem.

Třetí důvod, proč zůstává empirismus stále aktuálním nebezpečím, je spjat s přípravou kádrů marxistické sociologie v Československu. Souvisí s rozporem, který je dán významem a potřebou sociologického bádání, úlohou, jíž mu dnes přisuzují stranické a státní orgány, a nedostatečnou kádrovou základnou oboru. Pro někoho zůstává empirický sociologický výzkum stále jen společenským hnutím, v němž se lze obejít bez elementární odborné přípravy, a proto se jím může zabývat každý.

Toto konstatování chce především zdůraznit potřebu a význam politické

a odborné, dlouhodobě orientované přípravy marxistických sociologů. Za určité situace byl jedinou reálnou cestou doplňování sociologických kádrů příchod těch, kteří se zabývali filozofií, psychologií, ekonomii, matematikou, teorií řízení a jinými obory.

Nejpropracovanější vědecké ideje, nejpromyšlenější teoretické konstrukce, nejvěcnější a nejreálnější metodologické přístupy zůstanou však bez příslušného efektu, jestliže nebudeme mít k dispozici dostatečný počet dobře připravených pracovníků, kvalifikovaných vědeckovýzkumných a pedagogických kádrů, kteří v sobě nesou politické, odborné i mravní motivy pracovní činnosti.

Dnes existuje poměrně rozsáhlá vysokoškolská pedagogická základna marxistické sociologie. Očekáváme, že se bude efektivně realizovat nejen v pedagogické práci, ale i v teoretické produkci. U vysokoškolského učitele se spojení pedagogické a teoretické publikační aktivity předpokládá. Zatím, až na několik výjimek, se naši pedagogičtí pracovníci drží příliš skromně v pozadí. Oni především se musí stát nositeli zápasů za další rozvoj marxisticko-leninské sociologické teorie.

Člověk existuje prostřednictvím své práce

Je to absurdní, ale i mezi sociology nacházíme lidi, kteří zaujímají ke světu takový postoj, jako by k němu sami ani nenáleželi. Jde o jev rozšířený v různých oblastech lidského života a lidského myšlení, v němž intelektuál, aniž to vždy vyhláší jako program, pěstuje v sobě mýtus vlastní osoby, která je autonomizovaná v absolutní „osobitost“ a povznáší se nad malichernosti tohoto pomíjivého světa. Cítí se odborníkem, dejme tomu na škálovací techniky, statistické testování či škálogramové analýzy, a tedy je připraven odevzdat svoji profesionální práci, ale jinak demonstrativně předvádí, jak ho širší, určující souvislosti sociologického poznání nezajímají.

Představa o absolutní vědecké nezávislosti, pokusy koncipovat sociologické teorie nezávisle na lidském rodu, snahy zabývat se jakousi — dejme tomu mikrotechnickou problematikou „o sobě“ — bývá nejčastěji pózou zhrzených a „neuznaných“ a zpravidla i nemocných ješitností.

Na nedávném semináři Československé sociologické společnosti v besedě o publikační činnosti jeden z diskutujících výstižně poznamenal: „Někteří sociologové dnes čtou jenom sami sebe, protože se považují za vrchol dokonalosti. Jinak je sociologická produkce příliš nezajímá. Jsou to zneuznaní génlové. Pozor, ať nám nezamoří atmosféru.“

Každý jsme natolik silně spojení s životem socialistické společnosti a s naší dobou, že žádná ulita sebeuzavření nemůže obstát. Člověk existuje prostřednictvím své práce. A práce sociologa je vždy — tak či onak — spjata s objektivním světem lidí a věcí. Ve své konkrétní podobě se včleňuje do určitých sociálních vazeb a mezilidských vztahů, v nichž se promítá a realizuje se všemi svými rozpory a protiklady.

Ani v naší době nemůže být sociolog odtržen od určitého historicky daného, předmětového a subjektivně konkrétního procesu. Jde jen o to, aby společenské svazky, představované politickými, společenskými a státními organizacemi, rodinou, přátelskými a jinými skupinami, v nichž sociolog musí nutně přijímat svoji spoluúčast, vedly k aktivnímu myšlení a konání, k úsilí o lidské štěstí a plnou lidskou emancipaci, kterou může lidstvu zajistit pouze socialismus.

UVědomujeme si, že nelze abstrahovat od některých bolestivých peripetií, jimiž prošla československá sociologie v minulých letech, a vůči nimž prosazujeme diskontinuitu a kontinuitu sociologického myšlení. Právě v zájmu jednoznačnosti dalšího vývoje československé sociologie nemůžeme nechat stranou

ani některé personálně etické otázky dnešní situace, jež úzce souvisejí s životními cíli a hodnotovou orientací každého z nás. Někdy se zdá, že až příliš mnoho lidí se snaží oddělit své vlastní, osobní zájmy od zájmů socialistické revoluce a socialistického vývoje.

Dá-li se to tak říci, pak marxisticko-leninskou sociologii v Československu profiluje generace, která vstupovala do politických zápasů doby po slavném květnu 1945 a únoru 1948. Život této generace nevroubí obzory mladické nedohlednosti, ale naopak — chtě nechtě přicházejí chvíle, kdy se bilancuje a uvažuje nad tím, co jsem měl dát a nedal, ale především, co ještě stačím udělat.

Člověk se realizuje tím, co předá budoucnosti. Co nedá, nestačí rozdat, zůstává ztraceno navždy. Platí to i pro sociology.

Za nejsilnější pracovní podnět sociologa považujeme samotný proces poznání. V něm se vytvářejí situace, v nichž se nehledí na to, jak se komu práce vyplatí, kolik času spotřebuje apod. Takový nezištný a entuziastický přístup zanechává hluboké stopy nejen ve vztahu k profesi badatele a k řešeným problémům, ale na způsobu jednání a myšlení člověka, na jeho hodnotové orientaci, ideálech a cílech, s nimiž spojil svůj život.

Pracovní motivace sociologa bude vždy třídně a sociálně podmíněna, bude vždy mít sociální pozadí. Do výzkumné problematiky vstupuje sociolog se svou politickou, odbornou, emocionální a jinou dispozicí. Ve světě budujícím socialistickou společnost je jeho nejdůležitější vlastností láska k oboru, touha po poznání, schopnost abstrakce, tvůrčí představivost a především úsilí poznat pravdu a dát ji do služeb revolučních zápasů strany.

Epochální možnosti a velikost marxisticko-leninské sociologie byly a jsou v tom, že vstupuje do zápasů za revoluční přestavbu světa. Sociolog nemůže v žádné rovině svého tvůrčího úsilí přehlížet to nejdůležitější: sociologické poznání z lidské pospolitosti vzešlo, pro ni je určeno a jí také slouží.

S tímto přístupem nejsou slučitelné dlouhodobě utvářené návyky skupinaření a přepjatý, často i egoistický individualismus, programově orientovaný k naplnění potenciality vlastního „bytí“ a měřící vše „dobré a špatné“ zájmem „ego“.

Velikost naší doby, v níž se naplňují životní ideály a dovršují zápasy celých generací, nikdy nebude akceptovat představu sociologa „profesionála chladné racionality bez hodnot“, zkoumajícího problémy sociálního života společnosti bez výrazného osobního zaujetí.

Rozumem a srdcem musí být sociolog spjat s angažovaným zápasem za změny tohoto světa. Jen ve spojení s tímto zápasem má jeho práce smysl, jen ve spojení s tímto zápasem může naše marxisticko-leninská sociologie přispět k seberealizaci lidstva.

Literatura

- Buhr, M.: *O aktuálnosti Leninovy kritiky pozitivismu*. In: Ruml, V. — Buhr, M. — Horstmann, H.: *Pozitivismus a vědecké poznání*, Praha, Horizont 1976.
- Hájek, F. — Manová, M.: *Soudobá sociologie v SSSR*. Praha, SPN 1975.
- Horstmann, H.: *Fyzikalismus jako model pozitivistického způsobu myšlení*. In: Ruml, V. — Buhr, M. — Horstmann, H.: *Pozitivismus a vědecké poznání*, Praha, Horizont 1976.
- Jadov, V. A.: *Někotorije metodologičeskiye predposylki empiričeskogo issledovanija socijalnoj obuslovlennosti obščestvennogo soznaniija*. In: *Čelovek i obščestvo*, Lenin-grad 1966.
- Lenin, V. I.: *O významu bojového materialismu*. Spisy sv. 33, Praha, SNPL 1955.
- Netopilík, J.: *Filozofie v teorii a praxi socialistické společnosti*. Nová mysl č. 9/1977.
- Siráčky, A. — Rychtařík, K.: *K problematice štruktúry marxistickej sociologickej teórie*. In: *Sociológia myslenia a činu*, Bratislava, Pravda 1976.
- Szántó, L.: *Premeníť sny na skutočnosť*. Bratislava, Smena 1977.

Сирацкий А. — Рихтаржик К.: К некоторым актуальным вопросам дальнейшего развития нашей социологии

Новейший документ Президиума ЦК КПЧ «Единая программа общественных наук после XV съезда КПЧ» исходит из долгосрочной ориентации общественных наук и далее ее конкретизирует. Для всего фронта общественедения он стал единым комплексным общественным заказом, целенаправленно ориентирующим научно-познавательный труд.

Никогда прежде перед чехословацкой марксистско-ленинской социологией не раскрывалось таких просторов для исследований, как ныне. В этих условиях решающее значение приобретают методологические предпосылки социологических исследований.

Современное состояние развития теоретико-методологической проблематики значительно отстает от потребностей эмпирических исследований, в частности от необходимого развития отраслевых социологических дисциплин. Слабым местом в нашем познании становится прежде всего уровень оперативного определения.

Процесс дифференциации социологических знаний несоединим для социологов-марксистов с тенденциями к недооценке философии, в какой-бы то ни было форме. Напротив, дифференциация в социологии выдвигает на передний план значение некоторых философских проблем и категорий, обеспечивающих интеграцию, комплексный подход и т. д.

В соответствии с диалектикой эмпирического и теоретического нужно далее разрабатывать теоретико-методологическую проблематику марксистской социологии.

По отношению к насущным вопросам развития марксистской социологии постоянной опасностью остается эмпиризм. Он тесно связан с недостаточной разработкой некоторых методологических вопросов, марксистско-ленинской социологии и с влиянием таких направлений буржуазной мысли, как позитивизм.

Summary

Sirácký A. — Rychtařík K.: On Actual Issues of the Further Development of Our Sociology

The latest document of the Presidium of the Central Committee of the Communist Party of Czechoslovakia, the *Uniform Programme of Social Sciences after the 15th Congress of the CPCz*, proceeds from a long-term orientation of social sciences and contributes to their further concretization. It has become for the entire social-scientific front a uniform, complex social order and a purposeful strategic orientation of the cognitive process.

Never in the past has Marxist-Leninist sociology had so much open space for attaining knowledge as is the case nowadays. In this situation, the methodological preconditions of empirical sociological research have assumed decisive significance.

The present state of development of theoretico-methodological problems considerably lags behind the needs of empirical research, and particularly behind the extremely necessary development of specialized sociological disciplines. The level of operative determination is becoming the most consequential weak point of our knowledge.

For Marxist sociologists, the differentiation process of sociological knowledge can never be connected with tendencies to underestimate philosophy — whatever shape these tendencies might assume. The differentiation of sociological knowledge actualizes the meaning of single philosophical problems and categories securing the integrating operation, the complex approach, etc.

The claim to fulfil the dialectics of the empirical and the theoretical implies a more thorough elaboration of the theoretico-methodological problems of Marxist sociology.

In relation to actual problems of the further development of Marxist sociology, empiricism continues to represent a permanent danger. It is narrowly connected with the insufficient elaboration of some methodological issues of Marxist-Leninist sociology as well as with the influence of such a way of thinking in bourgeois society as is positivism.